

Present i futur d'un espai natural amenaçat

La serra de Mariola

Una de les serres més extenses del País Valencià, la serra de Mariola, corre un gran perill a causa de les agressions ecològiques de tot tipus que suporta dia rere dia. El valuós patrimoni natural ha aplegat nombroses entitats i ajuntaments per defensar-lo.

Prop de mil dues-centes espècies distintes componen el catàleg de la flora de la serra.

ARXIU

Situada al nucli muntanyenc del sud del País Valencià, a cavall entre les comarques de l'Alcoià, el Comtat i la Vall d'Albaida, la serra de Mariola és una de les més extenses del País, com també una de les més conegudes popularment i científicament. La bellesa i agressivitat dels seus paisatges i l'indubtable valor del seu patrimoni natural l'han dotada d'una merescuda fama, i n'han fet símbol d'identificació per als habitants dels pobles que viuen als seus peus.

Com correspon al seu caràcter de serrallada bètica, està formada quasi exclusivament per materials càlcics, amb una orientació predominant de sud-oest a nord-est. El punt culminant de Mariola, l'Alt Montcabrer, és, amb els seus 1.389 metres, un dels cims més importants de

les comarques del sud del País Valencià.

L'aigua és una de les grans riqueses naturals de la serra: pertot arreu sovintegen fonts i brolladors, molts dels quals brollen tot l'any amb un cabal important. A més, les aigües de Mariola donen lloc a tres rius importants: el Vinalopó, l'Alcoi i el Clariano. D'altra banda, Mariola atresora un notable valor paleontològic: almenys nou jaciments de fòssils, alguns d'ells de primera magnitud, han estat catalogats fins ara a la serra.

MARIOLA, PARADÍS DELS BOTÀNICS

Però el que ha fet coneguda la serra, ha estat la varietat i riquesa del seu poblament vegetal. Ara bé, més que per l'originalitat o exclusivitat de les seues espècies —aspectes que són molt apreciats pels

botànics—, la popularitat florística de la serra es basa en l'abundor i diversitat de les plantes que, des d'un temps immemorial, han estat utilitzades com a medicinals i aromàtiques. En qualsevol cas, l'interès botànic de Mariola no és menyspreable: prop de mil dues-centes espècies distintes —una xifra respectable, però no excessiva— componen el catàleg de la flora de la serra. Abans que la pressió de l'home es fera palesa, la major part de Mariola estaria coberta per boscos, principalment carrascars i, més puntualment, boscos mixtos amb gal·ler o roure valencià i freix de flor; actualment, els boscos autòctons s'han fet molt escassos (tot i que cal mencionar la petita però interessant població de teixos, al conegut indret de la Teixera d'Agres). Al seu lloc hi apareixen pertot arreu bosquines i brolles

(etapes que substitueixen el bosc en degradar-se aquest), entre les quals prospera la major part de les plantes aromàtiques i medicinals tan apreciades a la serra. Molt sovint, les brolles s'acompanyen amb un estrat arbore de pins (sobretot de pi carasc, però també de pi ver i fins i tot pinastre), arbres que han vist molt afavorida la seua extensió a la serra d'ençà les repoblacions realitzades en ella.

Encara que molt menys coneguda que la flora, la fauna hi manté encara uns nivells de diversitat i importància remarcables. Cal destacar sobretot l'àmplia gam-

re a desaparèixer o rarificar-se extremadament.

CASTELLS, MASOS I POUS DE NEU

Més de 50 jaciments arqueològics s'han descobert fins ara a la serra, els més antics dels quals es daten al paleolític. El neolític, l'edat de bronze i la cultura ibèrica es troben també ben representats en el patrimoni arqueològic de Mariola. Amb l'arribada dels àrabs, la serra es va veure sembrada de castells i construccions defensives; actualment encara perduren al-

gunes d'aquestes construccions (com els castells de Conçtaina, Barxell, Mariola i Vinalopó, o la torre d'Agres), en un estat divers de conservació. Però l'element arquitectònic més característic del paisatge de la serra és sens dubte el mas, que representa la forma tradicional de propietat rural (basada en un cultiu extensiu de secà) a la zona. Alguns masos (entenenç com a tal la casa, també anomenada masia) són notables per les seues característiques arquitectòniques i, en qualsevol cas, constitueixen un magnífic exemple de l'arquitectura popular d'aquestes co-

ma de rapinyaires diürnes i nocturnes que encara avui poden trobar-se a la zona. No obstant això, són moltes les espècies que hi sobreviuen de manera precària: la destrucció i fragmentació dels seus hàbitats naturals, la cacera excessiva i indiscriminada o l'extensió de les urbanitzacions són algunes de les causes que han fet que la llista d'espècies en perill imminent d'extinció a la serra siga massa llarga. Molts mamífers carnívors —el teixó, el furó, el turó, la fagina, el gat cerval—, la major part de les rapinyaires, i fins i tot animals tan agradables a l'home com molts petits ocells o el mateix esquírol han passat de ser relativament abundants anys enre-

marques. Per últim, s'ha de mencionar la presència dels coneguts pous de neu (o caves, com són localment anomenats). Aquestes peculiars construccions representen un testimoni de l'antiga activitat del comerç de la neu, i constitueixen vertaderes joies històriques i arquitectòniques; un bon exemple n'és la coneguda Cava Arquejada o d'Agres, sens dubte la més coneguda de la serra.

LES CAUSES D'UNA SITUACIÓ PREOCCUPANT

Malgrat la imatge bucòlica i idealitzada que molta gent té encara de la Mariola, la desfeta paisatgística i ecològica

assoleix a hores d'ara nivells més que preocupants. Els incendis forestals han estat una vertadera plaga que en els deu darrers anys ha destruït més de quatre mil hectàrees arborades a la serra. La causa, en la major part dels casos, és la mà irresponsable de l'home. Cal afegir-hi, a més, els efectes, encara vigents, d'una política forestal equivocada —quan no simplement inexistent—, i l'obertura indiscriminada de pistes i camins forestals. Un segon aspecte de l'acció de l'home és la proliferació de vivendes de segona residència en diversos indrets de la serra, construccions anàrquiques (i en molts casos il·legals) que comporten una greu alteració, no sols per la seua situació sinó per les obres urbanístiques que comporten i per la manca, en moltes ocasions, de qualsevol infraestructura de sanejament. La cacera indiscriminada, que abateix en massa casos espècies beneficioses per a l'home o en perill de desaparició; la contaminació de les aigües de rius i aqüífers; les perdreres i les transformacions agràries, com les darrerament denunciades; la realització de tales il·legals; o l'extracció abusiva de fusta i plantes aromàtiques, són altres factors que cal tenir presents en parlar de la pressió humana, que augmenten en major o menor mesura la progressiva degradació de la Mariola.

¡SALVEM LA MARIOLA!

L'abril de 1987 un grup d'entitats cíviques i culturals dels pobles del voltant de Mariola van fer públic un manifest on es denunciava la greu degradació ecològica de la serra; fent-ne referència fonamentalment a la pèssima gestió forestal duta a terme fins aleshores, així com a la indiscriminada proliferació d'edificacions il·legals i a la depredació de la seua vegetació. Aquest manifest, del qual es van fer ressò tots els mitjans de comunicació (vegeu EL TEMPS, núm. 150), va rebre també el suport dels assistents al XI Aplec Excursionista dels Països Catalans, celebrat a la Font de Mariola l'octubre d'aquell mateix any. Com a conseqüència dels contactes iniciats un any abans, l'abril de 1988 va quedar constituïda la Coordinadora per a la Defensa de Mariola, integrada per la Colla Ecologista la Carrasca (Alcoi), el Grup d'Amics de la Natura (Cocentaina) i l'Associació Cultural Bekirent (Bocairent). Una de les primeres activitats de la Coordinadora fou proposar-se l'organització d'unes jornades sobre la Mariola, amb dos objectius fonamentals: d'una banda, reflectir l'estat real de la

ARXIU

serra; popularitzar-ne els valors naturals i sensibilitzar la gent d'aquestes terres del perillós grau de deterioració assolit; d'altra, conscienciar els ajuntaments i institucions competents de la necessitat d'emprendre, de manera urgent, la racionalització en l'ús de la zona i la seua eventual protecció. El mes de juny de 1989 van tenir lloc les projectades jornades, organitzades amb el suport d'ajuntaments i altres entitats. Al llarg de tot el mes es van desenvolupar, de manera simultània als set pobles que envolten la serra (Alcoi, Cocentaina, Muro, Agres, Alfafara, Bocairent i Banyeres) un total de 60 activitats entre xerrades, exposicions, taules rodones i projeccions. Les jornades van tenir una bona acollida per part dels pobles de la zona; com també dels mitjans de comunicació, i en elles es va posar de manifest una postura quasi unànime favorable a la protecció real de la Mariola. La clausura de les jornades va reunir en una taula rodona, celebrada a Alcoi, representants polítics dels ajuntaments implicats, parlamentaris de les Corts Valencianes, i tècnics i científics de l'aleshores Agència de Medi Ambient, la Conselleria d'Agricultura i Pesca i la Universitat de València. Les conclusions de tots els participants (llevat del representant de l'Ajuntament de Bocairent en aquell moment) foren positives a la protecció de la serra. Malauradament, però, les perspectives favo-

rables no s'han acomplert fins ara, i les denúncies sobre l'estat de degradació de la serra han estat quasi contínues; la darrera ocasió la va brindar, el mes de novembre de 1991, la celebració del XV Aplec Excursionista dels Països Catalans, organitzat aquesta vegada en la serra pel Centre Excursionista d'Alcoi: de nou, la necessitat de salvaguardar el patrimoni natural i cultural de Mariola fou reivindicada amb articles de premsa, xerrades-col·loqui, etc.

UNA UNANIMITAT INÚTIL

És un fet habitual que la Mariola aparega en llistes d'entitats i institucions com espai natural mereixedor d'especials mesures d'ordenació i protecció (tot i que l'àrea que els diferents catàlegs atorguen a la serra varia molt àmpliament entre les 673 i les 16.000 ha). Malgrat aquesta aparent unanimitat entre entitats i administracions sobre els valors naturals de la serra, ben poc és el que fins ara s'ha fet des de les institucions competents per la seua conservació. De fet, i malgrat les bones perspectives que les abans mencionades jornades van posar de manifest, l'Ajuntament de Muro (en aquell moment presidit per Ximo Llorca) fou l'única institució que va sol·licitar formalment a l'Agència de Medi Ambient la protecció de la part corresponent al seu terme inclosa dins del perímetre de la serra.

La solució a la situació, ens atreviríem a dir que dramàtica, en què es troba actualment la Mariola, requereix la regulació immediata de totes les accions que atempten contra el manteniment del fràgil equilibri de la serra: en molts casos, hi hauria prou fent complir la legislació vigent; en altres, és necessària la conscienciació de tots per aconseguir que l'impacte sobre el medi ambient siga el menys traumàtic possible. La Mariola és sens dubte una serra peculiar des de diversos punts de vista. Ara, moltes de les característiques que la fan ser una serra única poden desaparèixer de forma irreversible. El futur de la Mariola passa per la sensibilització dels seus visitants i de la gent dels pobles de la serra; però molt especialment per un canvi d'actitud dels seus gestors, que han de prendre i aplicar les mesures legals necessàries per a garantir la conservació, promocionar la regeneració i racionalitzar la utilització del ric patrimoni natural de la serra.

Josep R. Nebot /
Carles M. Mansanet